

Modalități de diminuare a violenței școlare la preadolescenți

Ways to reduce school violence in preadolescents

Racu Igor, prof. univ., dr. habilitat
Ovanesov Cristina, master în psihologie

Summary

This article presents the results of theoretical and experimental study of violence to one of the most difficult periods of development - preadolescent age. It was studied various aspects of manifestation of violence and determined differences depending on the age and gender of the subjects, studied through diagnostic techniques. The training experiment demonstrated the possibility of reducing the level of violence in contemporary preadolescents.

Key words: violence, physical violence, verbal violence, preadolescent age.

Rezumat

În acest articol sunt prezentate rezultatele unui studiu teoretico experimental de studiere a fenomenului violenței la una din cele mai dificile perioade de dezvoltare – vârsta preadolescentă. Prin intermediul tehnicilor diagnostice au fost studiate diferite aspecte de manifestare a violenței, stabilite diferențele în dependență de vârsta și genul subiecților studiați. În experimentul de formare s-a demonstrat posibilitatea de diminuare a gradului de violență la preadolescenții contemporani.

Cuvinte cheie: violență, violență fizică, violență verbală, vârsta preadolescentă.

Preocuparea pentru manifestările de violență, modalitățile de prevenire și diminuare a acestui fenomen reprezintă subiect de reflecție pentru lideri de opinie, jurnaliști și mai ales pentru cercetători din diferite domenii ale științelor sociale precum ar fi psihologia, pedagogia, sociologia etc. Violența umană este un fenomen complex, având determinări psihologice, sociale, culturale și economice. Punerea sub control a fenomenului violenței nu se poate face decât dacă cunoaștem cauzele, originile, formele de manifestare și posibilitățile de prevenire. În ultimile decenii, termenul de „vioență” este folosit frecvent în publicații, rapoarte, statistici, materiale academice, în mass-media care acordă din ce în ce mai multă atenție violenței, contribuind la conștientizarea și creșterea interesului public față de violența școlară.

Termenul de violență vine de la latinescul „vis” care înseamnă „forță” și care trimite la ideea de putere, de dominație, de utilizare a superiorității fizice, adică a forței asupra altuia [17]. Noțiunea de „vioență” se referă la utilizarea ilegitimă și ilegală a forței și poate fi definită ca o conduită agresivă acută, caracterizată îndeosebi prin folosirea forței fizice. În acest sens, violența este o formă particulară a forței – forma puternică, accentuată a forței – care se caracterizează prin recurgerea la mijloace fizice pentru a face rău altuia. Ea poate să se exercite într-o manieră directă sau indirectă, comportă grade diferite (omor, rănire sau doar amenințare) și este îndreptată asupra unor nivele diferite, cum sunt: credința, libertatea sau integritatea fizică [4].

Una din expresiile sale cele mai vizibile este violența fizică care are loc într-o situație de interacțiune interpersonală. Ea poate fi definită ca atacul direct, corporal împotriva unui individ și îmbracă un triplu caracter: brutal, exterior și dureros. Prin urmare, dacă un act agresiv poate prezenta forme violente dar și nonviolente, noțiunea de violență se referă la un act agresiv care în desfășurare îmbracă forma utilizării forței, a constrângerii fizice, ea reprezentând una din formele majore de manifestare a agresivității [11].

Eric Debarbieux oferă o definiție prin care este surprins ansamblul fenomenului violenței: „Violența este dezorganizarea brutală sau continuă a unui sistem personal, colectiv sau social și care se traduce printr-o pierdere a integrității, ce poate fi fizică, psihică sau materială. Aceasta dezorganizare poate să opereze prin agresiune, prin utilizarea forței, conștient sau inconștient, însă poate exista și violență doar din punctul de vedere al victimei, fără ca agresorul să aibă intenția de a face rău” [3, p. 82].

Y. A. Michaud încearcă o definiție mai subtilă a violenței, pornind de la trei categorii de factori: „Există violență, într-o situație de interacțiune, unul sau mai mulți actori acționează de o manieră directă sau indirectă, masată sau distribuită, aducând prejudicii altora în grade variabile, fie în integritatea lor fizică, fie în integritatea lor morală, fie în posesiunile lor, fie în participările lor simbolice și culturale.” Sunt identificate trei elemente care surprind înțelesul acestui concept:

- violența este o situație de *interacțiune* (implicând unul sau mai mulți actori),
- este o acțiune prin care se aduc *prejudicii altora* (corporale, morale),
- aceste prejudicii se manifestă prin diferite *modalități* (directe sau indirecte) [19].

Definirea violenței s-a dovedit a fi o încercare extrem de dificilă. Acest fapt se explică prin complexitatea fenomenului, dar și prin marea diversitate a formelor sale de manifestare.

N. Vettenburg (1999) vorbește despre existența în școli a trei forme de violență școlară: 1. violența juvenilă normală; 2. violența socială, în care școala însăși este victima violenței manifestate în societate, la nivel general; 3. violența anti-școală (distrugerea bunurilor școlii, agresivitate și violență față de profesori) [10].

J. C. Chesnais subliniază faptul că violența este schimbătoare, adesea insesizabilă și identifică trei tipuri de violență:

a) *violența fizică* este nucleul dur al violenței, în care sunt incluse faptele cele mai grave: omorurile voluntare sau tentativele de omor, violurile, loviturile și răniurile voluntare grave, furturile cu mîna armată sau cu uz de violență, vătămările corporale, tâlhăriile. Cu privire la acest tip de violență, Chesnais subliniază că "violența fizică este singura violență măsurabilă și incontestabilă. Este un prejudiciu direct, corporal, contra persoanelor. Ea are un triplu caracter: brutal, exterior și dureros. Ceea ce o definește este utilizarea materială a forței"

b) *violența economică* este aceea care afectează bunurile materiale (distrugeri, degradări de bunuri). Chesnais crede că ea nu poate fi cu adevărat calificată drept violență deoarece "violența este esențial un prejudiciu adus autonomiei fizice a unei persoane"

c) *violența morală* (sau simbolică) este o construcție intelectuală ce trimite la conceptul de autoritate, la modul în care se exercită raporturile în dominație. Din punct de vedere al lui Chesnais,

pentru care violența adevartă este doar violență fizică, a vorbi de violență morală este "un abuz de limbaj propriu unor intelectuali occidentali, prea confortabil instalați în viață, pentru a cunoaște lumea obscură a mizeriei și a crimei". Există tendința de a se considera că violența este numai de natură fizică pentru a distruge material obiectul (persoana) care a provocat frustrarea. Realitatea a demonstrat că aceasta are o formă orală (prin cuvânt) și o formă de manifestare fizică [1].

Unul dintre aspectele legate de violență și ale cărui efecte sunt destul de grave mai ales pentru dezvoltarea normală a individului îl reprezintă violența intrafamilială [5,6,7].

Principalele forme ale violenței intrafamiliale sunt următoarele:

a) Abuzul fizic. Orice act sau omisiune comisă în interiorul familiei de către unul din membrii acestuia, care aduce atingere vieții, integrității corporale sau psihologice, ori libertății altui membru al aceleiași familii, periclitează în mod serios dezvoltarea personalității lui sau a familiei. Exemple de agresiune fizică: lovire cu palma, pumnii, obiecte, trasul de păr, ruperea oaselor, arsuri, zgîriere, izbirea victimei de pereți sau de mobilă, aruncarea de obiecte și folosirea armelor albe sau de foc. Constituie de asemenea agresiune fizică negarea trebuințelor de bază, deprivarea de somn și/ sau alimentație.

b) Abuzul sexual. Orice contact sexual nedorit de către partener. Violența sexuală în familie este considerată o formă de violență domestică. Contactul sexual fără consimțământ este considerat atac sexual. Atacul sexual nu presupune neapărat folosirea forței fizice, el poate fi realizat prin metode de intimidare, amenințare, hărțuire și constrângere.

c) Abuzul psihologic (emoțional) cuprinde, ca și comportamente manifestate de către abuzator, degradarea continuă și umilirea partenerii, sarcasme, luarea în derîdere a acesteia, amenințări, dispreț, insulte în public, observații umilitoare. Acest tip de comportament este în general resimțit ca o atingere la identitate și la încrederea în sine, mai ales dacă este persistent. În cele mai multe cazuri agresiunea emoțională este adesea cea mai distructivă, deoarece are repercusiuni asupra mîndriei personale și a încrederii în sine.

d) Abuzul economic poate fi definit drept exercițiul unui control inechitabil asupra resurselor comune, fie că se referă la controlul accesului la buget pentru menaj, fie la împiedicarea partenerii de a-și lua o slujbă sau de a-și continua educația, fie chiar de negare a drepturilor femeii asupra bunurilor comune.

e) Abuzul social este una dintre cauzele cele mai frecvente care duc la izolarea victimei și incapacitatea ei de a ieși din situația de violență. Această formă de violență este strîns legată de abuzul economic și conține obstacolele invizibile și intangibile care se opun la realizarea oportunităților potențial oferite femeilor și la exercițiul drepturilor lor fundamentale.

Una dintre cele mai dificile perioade în dezvoltarea psihică și formarea personalității este vârsta preadolescență. Pentru această etapă dificilă sunt caracteristice manifestări negative ale copilului, dezarmonia în dezvoltarea personalității, revizuirea sistemului de interese anterior stabilite, caracterul protestant de comportament față de adulți ș.a. Pe de altă parte, pubertatea se deosebește și printr-o mulțime de achiziționări pozitive: - crește independența copilului, mult mai diverse și mai bogate devin relațiile lui cu ceilalți copii și maturi, se lărgeste și se schimbă calitativ sferile lui de activitate, se dezvoltă responsabilitatea, conștiința de sine, se pune fundamentul în dezvoltarea personalității [14,15].

Conform datelor lui Curbatova T. N., comportamentul violent al puberilor este sursa suferințelor spirituale nu doar a părinților, ci și a însăși preadolescenților care, deseori, devin victimele lui din partea semenilor. Gosicovscaia I. A., studiind familiile puberilor cu comportament violent a demonstrat că copii violenți, în dependență de manifestările violente pot fi subdivizați în 3 grupuri:

1. Copii hiperdinamici, hiperactivi, care se caracterizează printr-o independență excesivă și excitabilitate, tulburări ale concentrării atenției;
2. Copii mai puțin atrași de casă, caracterizați prin răzbunare, încăpăținare, negativism, răutate.
3. Copii criminali – caracterizați prin tendința de a fugi de acasă, tendința spre furt, cruzime, minciună, șiretenie [6,8].

Unii cercetători consideră că violența la preadolescenți are două cauze, unele sunt de natură internă, ce țin de ceea ce trăiește copilul, iar altele sunt de natură externă, apărute ca reacții de apărare sau răspuns ale copilului la mediul său.

Cauzele interne se referă la capacitatea copilului de a se apăra, de a se proteja pe sine și de ai proteja pe cei apropiați, de capacitatea lui de a sesiza pericolul și de a formula un răspuns în fața acestuia. În dezvoltarea sa afectivă, copilul trece prin mai multe etape, pînă cînd își constituie capacitatea de sublimare a violenței. Formele de manifestare a violenței copilului arată starea lui de evoluție afectivă, căutările sale de înserare socială, modul în care el se percepe el pe sine în raport cu ceilalți [14,15].

Mediul familial, prezintă una din cele mai importante surse a violenței manifestate de elevi în școală. Majoritatea copiilor violenți provin din familii dezorganizate, familii monoparentale, familii temporar dezintegrate cu climat psihologic nefavorabil. Specific pentru societatea noastră, însă este faptul că echilibrul familial este perturbat și de criza economică, de șomaj, de migrație. Părinții se confruntă cu multe dificultăți materiale, dar și psihologice. În aceste condiții ei sunt foarte puțin disponibili pentru copiii lor, deasemenea ținînd cont de migrarea în masă a populației din R. Moldova peste hotare. De aici și apar alte probleme, care au un impact negativ asupra copiilor și anume: violența infantilă, consumul de alcool, abuzarea copilului, neglijența la care se adaugă diferite carențe

educaționale – lipsa de comunicare, de afecțiune, de interacțiune, utilizarea mijloacelor violente de sancționare a copiilor [18].

Sunt evidențiate următoarele tipuri de familii care determină apariția violenței la copii:

1. *Famiiliile incomplete* – copilul educat de un singur părinte mai des recurge la violență emoțională față de alți copii. Fetele din astfel de familii vor manifesta violență emoțională față de alți copii mult mai des în comparație cu băieții educați în astfel de condiții similare.

2. *Familii în care mama manifestă o atitudine negativă față de viață* – de regulă, mamele care au o atitudine negativă față de mediul școlar al copilului, nu doresc colaborarea cu școala. Din aceste considerente, violența copilului este percepută de ele ca fiind văzut ceva "normal", ca reacții "normale" în cadrul interacțiunii, comunicării copiilor cu cei din jur (dușmani).

3. *Familii autoritare* – preadolescenții care sunt crescuți în familii autoritare, fiind totalmente supuși voinței părinților manifestă violență în cadrul școlii care servește drept mediu unde pot fi proiectate fricile, violența, nemulțumirea din exterior.

4. *Familii conflictogene* – copiii însușesc modele de comportament pe care le practică în relații cu părinții (agresivitate, conflicte, violență). Pentru acești preadolescenți devine obișnuiță de a rezolva anumite probleme prin intermediul unor astfel de comportamente, deoarece stilul de comunicare din familie – tonalitate ridicată, strigăte, ofense, ordine și dispoziții stricte, este perceput ca ceva normal, obișnuit.

5. *Familii predispuse genetic spre violență* – copiii au o bază genetică diferită față de tolerarea (trăirea) stresului. Copiii cu tolerare scăzută a stresului manifestă o predispunere mărită față de violență. Pe lângă aceasta, reușita școlară scăzută este un factor de risc în manifestarea violenței. Fetele cu reușită școlară scăzută manifestă violență mai frecvent în comparație cu băieții cu aceeași reușită [6,8].

De asemenea, alte abordări consideră că, cauzele violenței sunt și condițiile economice – sărăcia extremă în care trăiesc unele familii, inclusiv copiii, îi împinge pe unii dintre ei la comiterea unor acte de violență; mediul instabil – anumite evenimente intervenite în familie, de genul divorțului sau decesului unui părinte, precum și climatul afectiv instabil și insecurizant în care se dezvoltă copiii; lipsa stimei de sine – copiii cu o imagine de sine defavorabilă se implică în acte de violență pentru a compensa sentimentele negative cu privire la propria persoană și pentru că astfel obțin acceptarea grupului cu care comit actele de violență; rasismul; discriminarea centrată pe diferențele între indivizi sau grupuri este de asemenea o sursă de tensiune care poate genera violență, instituțiile pot legitima violența prin politici și practici instituționale, dând dreptul indivizilor să practice discriminarea la nivel individual, cu consecințe minime.

Necesitatea studierii complexe și aprofundate a violenței, a tipurilor acesteia la preadolescenți, a factorilor determinanți este foarte importantă, atât pentru descoperirea esenței acestui fenomen, cât și pentru înțelegerea ulterioară a particularităților de dezvoltare a sferei emoționale și a personalității preadolescentului, fapt care ne-a determinat să organizăm și să realizăm un studiu experimental constativ-formativ la această problemă.

Scopul cercetării a fost studierea violenței și a formelor de manifestare a violenței școlare la vârsta preadolescentă.

Ipotezele cercetării:

1. Presupunem existența diferențelor de gen în manifestarea violenței școlare la preadolescenți.
2. Există diferențe de vârstă în manifestarea violenței școlare la preadolescenți.
3. În condiții experimentale special organizate este posibilă diminuarea violenței manifestată de preadolescenți.

Eșantionului experimental este format din 115 de elevi ai claselor a - VI – VIII-a (59 băieți, 56 fete), cu vârsta cuprinsă între 11-15 ani.

În experimentul de constatare au fost administrate următoarele teste:

1) *Testul A. Buss – A. Durkee*

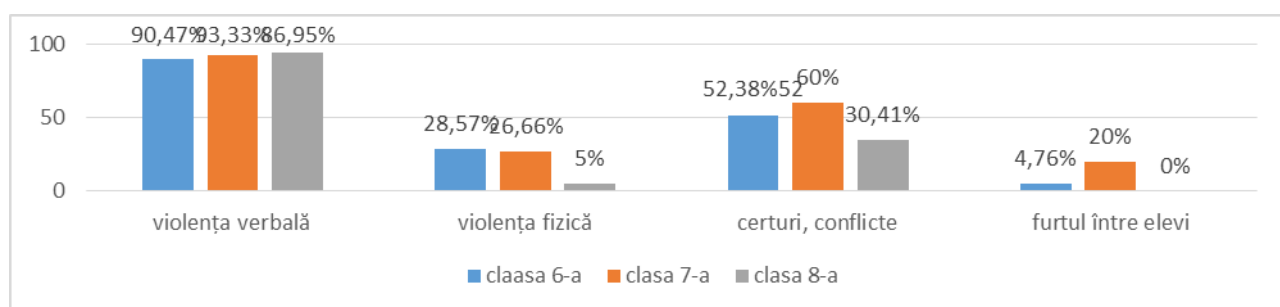
Testul A. Buss – A. Durkee depistează următoarele forme ale reacțiilor agresive și dușmănoase: agresivitatea fizică; agresivitatea indirectă; iritarea; negativism; suspiciune; agresivitatea verbală; supărare; sentimental vinei.

2) *Inventarul de ostilitate*

Testul de ostilitate cuprinde 7 scale: negativism; resentiment; ostilitatea indirectă; atentat; suspiciune; iritabilitate; ostilitate verbală.

3) *Chestionar de exprimare a opiniilor în legătură cu fenomenul violenței în școală pentru elevi.*

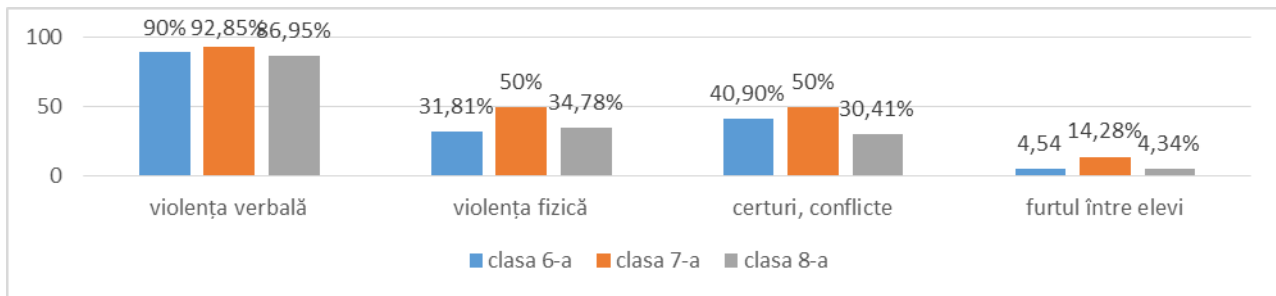
Prin administrarea chestionarului pentru elevi am demonstrat că violența în liceu există, cum elevii manifestă violență atât față de colegi cât și față de profesori. Rezultatele obținute la acest chestionar sunt prezentate parțial în continuare.

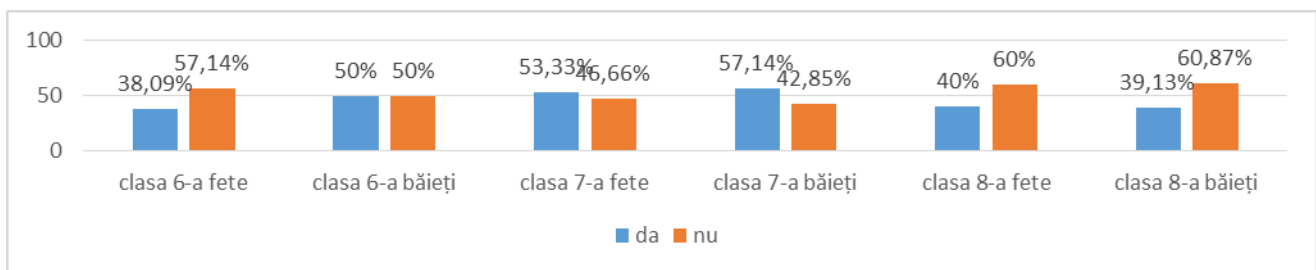
Fig. 1. Frecvența răspunsurilor fetelor la întrebarea: „Care crezi că sunt cele mai frecvente forme de manifestare a violenței în rîndul elevilor?”

Majoritatea fetelor (90,47% - cl. 6-a; 93,33% - cl. 7-a; 96,95% - cl. 8-a) sunt de părerea că cea mai frecventă formă de manifestare a violenței este violența verbală; 52% - cl. 6-a; 60% - cl. 7-a; 30,41% - cl. 8-a, consideră că certurile, conflictele sunt cea mai frecventă formă de manifestare a violenței; 28,57% dintre fetele din clasa a 6-a, 26,66% din clasa a 7-a și 5% din clasa a 8-a au ales violența fizică.

Fig. 2. Frecvența răspunsurilor băieților la întrebarea „Care crezi că sunt cele mai frecvente forme de manifestare a violenței în rîndul elevilor?”

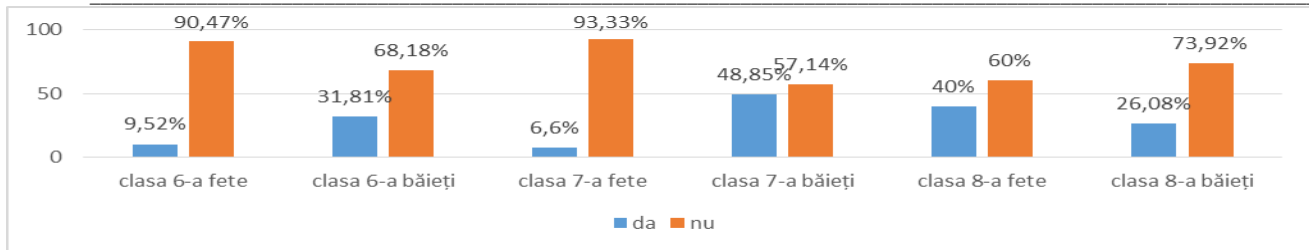
Majoritatea băieților clasei a 6-a (90%), a 7-a (92,85%), a 8-a (86,95%) sunt de părerea că cea mai frecventă formă de manifestare a violenței este violența verbală; 40,90% dintre băieții din clasa a 6-a, 50% - cl. 7-a și 30,41% - cl. 8-a, consideră certurile, conflictele ca fiind cea mai frecventă formă de manifestare a violenței; 31,81% dintre băieții din cl. a 6-a, 50% - cl. 7-a, 34,78% - cl. 8-a au ales violența fizică.

Fig.3 Frecvența răspunsurilor la întrebarea „Ai asistat vreodată la scene de violență în școală?”

Majoritatea fetelor din clasa a 6-a (57,14%), a 8-a (60%) nu au asistat la scene de violență petrecute în școală, iar la fetele din clasa a 7-a, observăm că 46,66% nu au asistat la scene de violență în școală, iar 53,33% au asistat.

În rîndul băieților observăm, că clasa a 6-a – 50%, clasa a 7-a – 57,14%, clasa a 8-a – 39,13% au asistat la scene de violență petrecute în școală, iar 50% - clasa a 6-a; 42,85% - clasa a 7-a și 60,87% din clasa a 8-a nu au asistat vreodată la scene de violență petrecute în școală.

Fig. 4. Frecvența răspunsurilor la întrebarea anchetei: „Ai fost vreodată victima unui comportament agresiv în școală?”

Majoritatea fetelor din clasa a 6-a (90,47%), a 7-a (93,33 %), a 8-a (60%) nu au fost victime ale vreunui comportament agresiv în școală, iar un scor mai scăzut: 9,52% - cl. 6-a; 6,6% - cl. 7-a, dintre fete au fost victime comportamentului agresiv în școală. La fetele din clasa a 8-a observăm un scor mai ridicat - 40%, precum că au fost victime ale vreunui comportament agresiv în școală.

O mare parte dintre băieții din clasa a 6-a (68,18%), cl. 7-a (57,14%), cl. 8-a (73,92%) nu au fost victime ale vreunui comportament agresiv în școală, iar (31,82% - cl. 6-a, 48,85% - cl. 7-a, 26,08% - cl. 8-a) dintre băieți au fost victime ale vreunui comportament agresiv în școală.

Analizând rezultatele chestionarului de opinii constatăm, că fetele clasei a 7-a au primit cele mai multe observații din partea profesorilor pentru comportamentul neadecvat pe care l-au avut (60%), în comparație cu fetele clasei a 6-a (57,14%), cl. 8-a (25%). În cazul băieților se atestă un procent mai ridicat la băieții clasei a 6-a (59,09%) în comparație cu băieții din clasa 7-a (50%) și cl. 8-a (39,13%). În ceea ce ține de formele de manifestare a violenței, atât fetele cât și băieții sunt de părerea că cea mai frecventă formă este violența verbală (fetele: 90,47% cl. 6-a, 93,33% cl. 7-a, 95% cl. 8-a și băieții: 90% cl. 6-a, 92,85% cl. 7-a și 86,95% cl. 8-a). În comparație cu fetele, băieții sunt acei care au asistat mai mult la scene de violență în școală (50% cl. 6-a, 57,14% cl. 7-a, 39,13% cl. 8-a), iar fetele (38,09% - cl. 6-a, 53,33% - cl. 7-a, 40% - cl. 8-a).

Majoritatea preadolescenților sunt de părerea că, măsurile cele mai eficiente pentru reducerea comportamentelor violente în școală sunt: consilierea psihologică (fetele: clasa a 6-a -76,19%, clasa a 7-a - 60% și clasa 8-a - 50% și băieții: clasa a 6-a - 68,18%, clasa a 7-a - 71,42% și clasa a 8-a - 60,86%). Sunt menționate și exmatricularea și supravegherea din partea părinților.

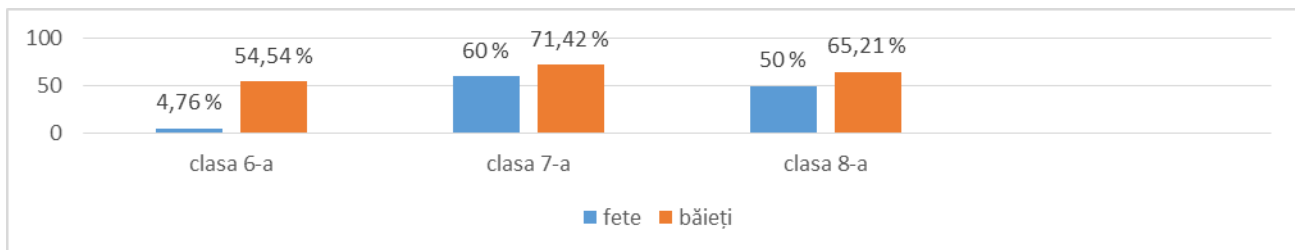
În cazul în care pot fi victime ale vreunui comportament violent în școală, majoritatea fetelor au ales să anunțe dirigintele (cl. 6-a - 71,42%; cl. 7-a - 93,33%; cl. 8-a - 45%), conducerea școlii (cl. 6-a - 38,09%; cl. 7-a - 20%; cl. 8-a - 25%) și să încerce să aplaneze conflictul (cl. 6-a - 52,38%; cl. 7-a - 20%; cl. 8-a - 55%). Băieții au ales să răspundă și ei cu agresivitate (cl. 6-a 45,45%; cl. 7-a - 42,85%; cl.8-a - 47,82) și să ceară ajutor colegilor (cl. 6-a - 45,45%; cl. 7-a - 50%; cl. 8-a 30,43%).

Majoritatea fetelor consideră că, cele mai frecvente cauze ale comportamentelor violente în rândul elevilor sunt invidia (cl. 6-a – 80,95, cl. 7-a – 86,66%, cl. 8-a – 55%) și dorința de a fi în centrul atenției (cl. 6-a – 76,19, cl. 7-a – 53,33, cl. 8-a – 85%). Băieții, însă consideră că, lipsa de educație (cl. 6-a – 81,81%, cl. 7-a – 71,42%, cl. 8 - a – 34,78%) și dorința de a fi în centrul atenției (cl. 6-a – 68,18%, cl. 7- a – 57,14%, cl. 8-a – 39,13%).

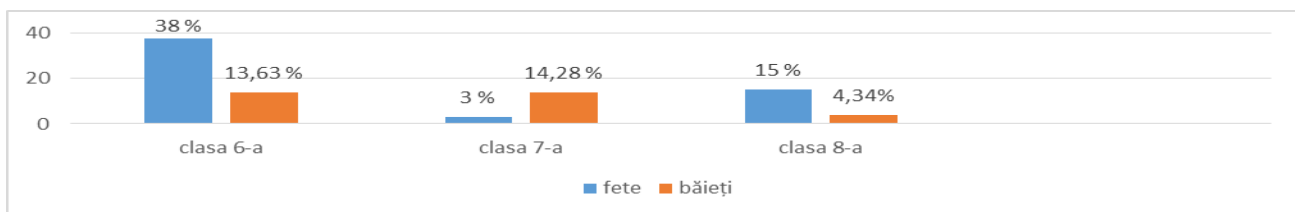
În scopul identificării formelor de violență cu care se confruntă preadolescenții, am aplicat inventarul de ostilitate.

Mai jos sunt prezentate rezultatele obținute.

Fig. 5. Frecvențele pe clase și gen a scorurilor ridicate la variabila resentiment

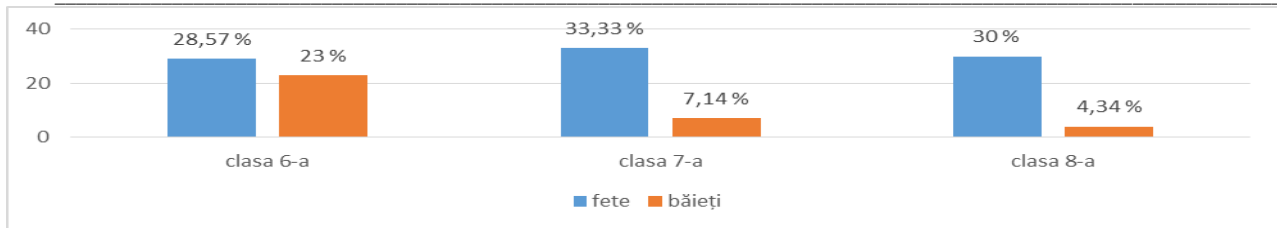
Rezultatele elevilor la variabila resentiment sunt: mai mult de jumătate dintre băieți au scoruri ridicate la resentiment (cei mai mulți băieți fiind din clasa a 7-a – 71,42%; 65,21% băieți din clasa a 8-a și 54,54% băieți din clasa a 6-a). La fete atestăm următoarea distribuție de rezultate: clasa 7-a – 60%, clasa 8-a – 50%, iar clasa 6-a doar 4,76%. Menționăm că, resentimentul este forma de agresivitate constatată preponderent la elevii clasei a 7-a, rezultate valabile atât pentru fete, cât și pentru băieții. Resentimentul implică gelozia față de alții, adesea la nivel de ură. Este de cele mai multe ori o trăire de supărare, necaz față de lume pentru o tratare incorectă.

Fig. 6. Frecvențele pe clase și gen a scorurilor ridicate la variabila negativism

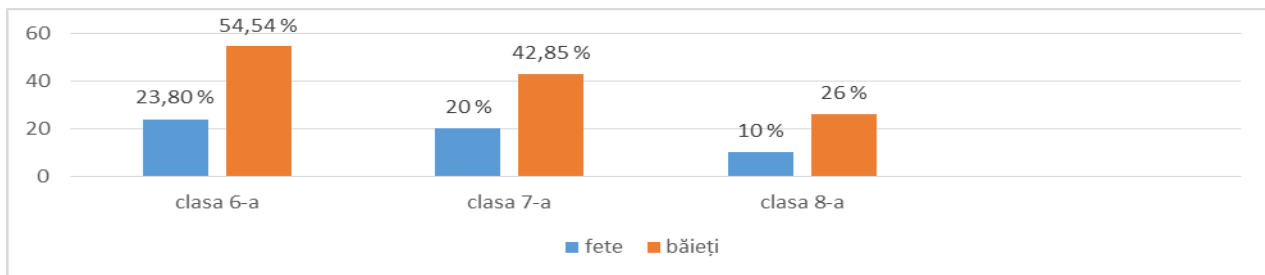
Scoruri ridicate la variabila negativism au fost constatate la fete din clasa a 6-a (38%), la 15% fete din clasa a 8-a și doar la 3% fete din clasei a 7-a. Pentru băieți scoruri ridicate am obținut la 14,28% băieți din clasa a 7-a, 13,63% din clasa 6-a și 4,34% din clasa 8-a.

Preadolescenții care au obținut un scor mai mare la negativism, de obicei implică refuzul de a coopera, lipsa de bunăvoință și chiar răzvrătire față de reguli și convenții. Negativismul este un comportament opozant față de autoritate și acest comportament este cel mai frecvent întâlnit printre fetele clasei a 6-a (38%).

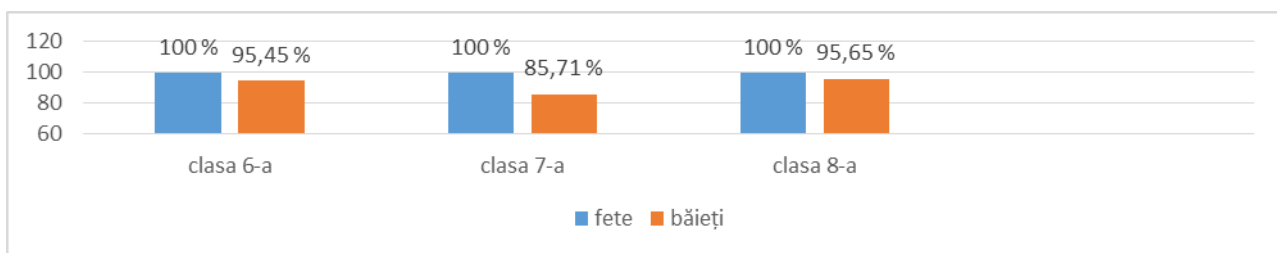
Fig. 7. Frecvențele pe clase și gen a scorurilor ridicate la variabila ostilitatea indirectă

Ostilitatea indirectă, este o altă formă de manifestare a violenței și implică un comportament care direcționează ostilitatea către cineva în mod evitant. Acest comportament este manifestat de aproximativ 1/3 dintre fete: 33,33% fete din clasa a 7-a, 30% - fete din clasa a 8-a și 23% fete din clasa a 6-a. Printre băieți acest comportament este mai rar întâlnit: manifestă ostilitate verbală 23% de băieți din clasa a 6-a, 7,14% de băieți din clasa a 7-a și doar 4,34% băieți din clasa a 8-a.

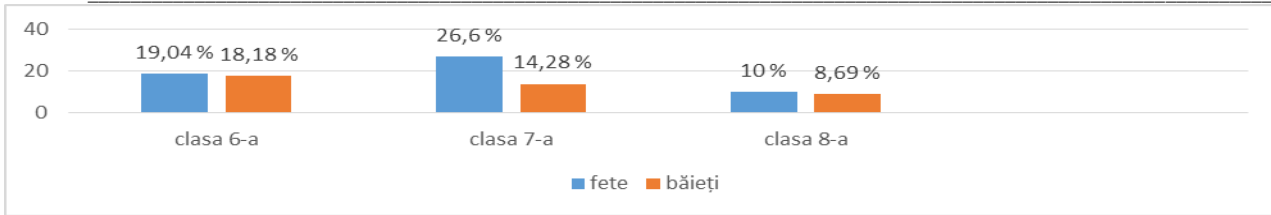
Fig. 8. Frecvențele pe clase și gen a scorurilor ridicate la variabila atentat

La variabila atentat constatăm următoarele rezultate pentru băieți: 54, 54% - clasa a 6-a, 42, 85% - clasa a 7-a, 26% - clasa a 8-a. Fetele au obținut rezultate mai scăzute la acest parametru: clasa a 6-a – 23, 80%, clasa 7-a – 20%, clasa 8-a – 10%. Preadolescenții care manifestă această formă de violență, se caracterizează prin dorința de a folosi violența împotriva altora.

Fig. 9. Frecvențele pe clase și gen a scorurilor ridicate la variabila suspiciune

Analiza comparativă pentru indicile suspiciune ne permite să constatăm următoarele rezultate: fete clasa a 6-a – 100%, clasa a 7-a – 100%, clasa a 8-a – 100%. Băieții din clasa a 8-a au obținut 95,65%, clasa a 6-a 95,45%, clasa a 7-a 85,71%. Suspiciunea este o formă de manifestare a violenței (implică proiectarea ostilității asupra altora). Ea variază de la neîncredere și prudență față de alții pînă la convingerea că cei din jur urmăresc să-l lezeze pe individ.

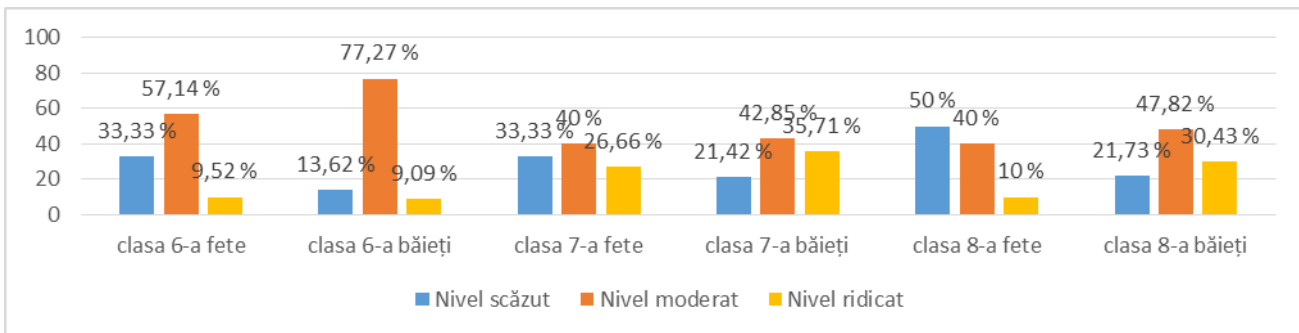

Fig. 10. Frecvențele pe clase și gen a scorurilor ridicate la variabila iritabilitate

Iritabilitatea este o altă formă de manifestare a violenței, care se exprimă printr-un comportament ca izbucnire a pierderii de fire, grosolănie și nemulțumire acută.

Analiza datelor privind iritarea ne oferă următoarele rezultate: fetele clasei a 7-a – 26,6%, a 6-a – 19,04%. Un procent mai scăzut îl întâlnim la fetele clasei a 8-a – 10%. Pentru băieți rezultatele s-au repartizat după cum urmează: 18,18% - cl. 6-a, 14,% - cl. 7-a și doar 8,69% - cl. 8-a.

Un alt instrument diagnostic administrat pentru identificarea formelor de violență a preadolescenților pe care l-am folosit în cercetarea noastră a fost testul A. Buss și A. Durkee.

Fig. 11. Frecvențele pe nivele a scorurilor la variabila agresivitate fizică, în dependență de clase și gen

Agresivitatea fizică este utilizarea forței fizice față de alte persoane. Această formă de manifestare a agresivității este caracteristică atât pentru fete, cât și pentru băieți.

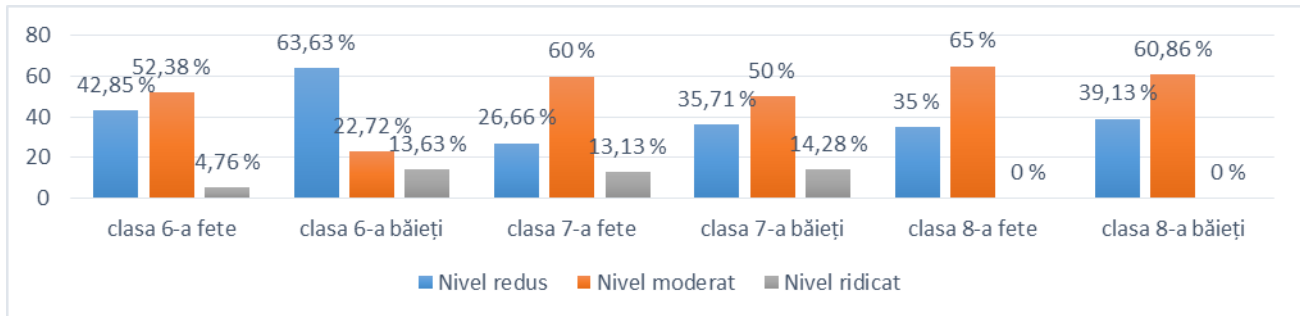
Nivelul moderat al agresivității fizice este constatat la majoritatea elevilor din clasa a 6-a: la 77,27% băieți și 57,14% fete. Ponderea elevilor din clasa a 6-a cu nivel înalt este cea mai mică (în raport cu alte clase): 9,09% – băieți și 9,52% – fete.

Printre elevii din clasa a 7-a numărul celor cu nivel moderat la variabila agresivitate fizică este mai mic (40% fete și 42,85% băieți). Sunt mai mulți preadolescenți cu nivel înalt la această variabilă - 26,66% fete și 35,71% băieți.

Aproape similară este situația și în clasa a 8-a: cei cu nivel moderat sunt mai puțini de jumătate (40% fete și 47,82% băieți), iar aproape 1/3 dintre băieții din clasa a 8-a au scoruri ridicate. Menționăm că ponderea fetelor din clasa a 8-a cu nivel înalt este una scăzută – 10%.

Comparând rezultatele fetelor din clasa a 6-a, a 7-a și a 8 la variabila agresivitate fizică putem spune că procentajul maxim la nivelul ridicat este obținut de fetele din clasa a 7-a (26,66%). Cel mai mare scor care reflectă nivelul scăzut pentru fete l-au obținut preadolescentele din clasa a 8-a – 50%. Atât băieții, cât și fetele din clasa a 7-a au acumulat cel mai înalt scor care reflectă nivelul ridicat privind agresivitatea fizică: băieții – 35,71%, fetele – 26,66%.

Fig. 12. Frecvențele pe nivele a scorurilor la variabila agresivitate indirectă, în dependență de clasă și gen

La indicile agresivității indirecte băieții din clasa a 6-a au următoarele rezultate: 63,63% - nivel scăzut, 22,72% - nivel moderat și 13,63% - nivel ridicat. Pentru băieții din clasa a 7-a: 50% - nivel moderat, 35,71% - nivel scăzut și 14,28% – nivel ridicat. Băieții din clasa a 8-a: 60,87% - nivel moderat, 39,13% - nivel scăzut și 0% - nivel ridicat.

Comparând rezultatele ținând cont de variabila vârstă am obținut diferențe statistic semnificative:

- clasa a 6-a și a 7-a la variabila agresivitate indirectă ($U = 446$, $p \leq 0,05$), valori mai mari au preadolescenții din clasa a 7-a.
- clasa a 6-a și a 8-a la variabila iritabilitate ($U = 618$, $p \leq 0,05$);
- clasa a 7-a și a 8-a la variabila iritabilitate ($U = 429$, $p \leq 0,05$), scorurile fiind mai mari la elevii clasei a 7-a.

Ipoteza noastră cu privire la diferențe în manifestarea violenței în dependență de vârstă a fost confirmată.

Comparând rezultatele în dependență de variabila gen am constatat următoarele diferențe statistic semnificative:

- agresivitate indirectă ($t = 2,172$, $p \leq 0,05$), fetele având un scor mai mare;
- atentat ($t = 3,39$, $p \leq 0,05$), băieții sunt cei care au scoruri mai mari;
- suspiciune ($t = 3,07$, $p \leq 0,05$), fetele au scoruri mai mari;
- agresivitate fizică ($t = -2,40$, $p \leq 0,05$), băieții au scoruri mai mari;

- vină ($t = 2,11$, $p \leq 0,05$), fetele au scoruri mai mari.

În concluzie, putem afirma că fetele mai frecvent recurg la agresivitate indirectă, sunt mai suspicioase și trăiesc mai intens sentimental de vină, pe când băieții mai frecvent recurg la agresivitate fizică. Ipoteza cu privire la diferențele de gen în manifestarea violenței a fost confirmată.

Rezultatele obținute în studiul constatativ a fost un argument în plus în vederea realizării experimentului formativ în care au participat 20 de preadolescenți (10 fete și 10 băieți). Grupul experimental și grupul de control au fost formate ca fiind omogene în baza rezultatelor experimentului de constatare (preadolescenți cu cele mai înalte rezultate la variabilele studiate).

Programul de diminuare a violenței școlare a inclus 12 ședințe de training care au fost realizate de două ori pe săptămână. Durata unei ședințe a fost de 1,5 - 2 ore.

Ipoteza pentru această etapă a cercetării: în condiții experimentale în special organizate prin implementarea programului formativ se poate controla și reduce violența la preadolescenți.

Programul de diminuare a violenței s-a bazat pe următoarele principii: *activismului; poziției active de cercetare; obiectivării comportamentului; parteneriatului în comunicare; veridicității informației; confidențialității* ș.a.

După realizarea programului de diminuare a violenței școlare la preadolescenți, am administrat repetat inventarul de ostilitate și testul A. Buss și A. Durkee. Au fost efectuate comparațiile statistice pe două dimensiuni de bază: au fost comparate rezultatele obținute în experimentul de control de preadolescenții din grupul experimental și cel de control și rezultatele test-retest pentru preadolescenții din grupul experimental și preadolescenții din grupul de control.

Constatări pentru grupul experimental:

- Inventarul de ostilitate - rezultatele preadolescenților din grupul experimental s-au diminuat. Astfel, avem o scădere cu 0,9 unități a mediei la resentiment, cu 1,2 unități la negativism, cu 1,7 unități la ostilitatea indirectă, cu 1,7 la atentat, cu 1,0 unitate la suspiciune, cu 1,1 unități la iritabilitate și cu 1,8 unități la ostilitatea verbală. Diferențele sunt statistic semnificative, $p = 0,001$;
- Testul A. Buss/A. Durkee - avem o scădere cu 2,7 unități a mediei la agresivitatea fizică, cu 2,1 unități la agresivitatea indirectă, cu 3,3 unități la iritare, cu 1,2 unități la negativism, cu 1,9 unități la supărare, cu 3,2 unități la suspiciune, cu 3 unități la agresivitatea verbal și cu 2,2 unități la sentimental vinei. Aceste diferențe au fost confirmate statistic, $p = 0,001$;

Constatări pentru grupul de control:

- Inventarul de ostilitate - constatăm o creștere a mediei retest cu 0,5 unități la resentiment, și o diminuare a mediei cu 0,1 unități la negativism, o creștere cu 0,4 unități la ostilitatea indirectă,

diminuare a mediei cu 0,2 unități la atentat și cu 0,3 unități la supărare, deasemenea constatăm o creștere a mediei retest cu 0,4 unități la iritabilitate și cu 0,3 unități la agresivitatea verbală. Diferențe statistice semnificative nu a fost constatate cu excepția indicelui ostilității indirecte, $p \leq 0,05$, ceea ce ne permite să vorbim că această formă de manifestare a agresivității s-a intensificat la subiecții din grupul de control odată cu trecerea timpului (test- retest).

- Testul A. Buss/A. Durkee – se constată o creștere a rezultatelor brute la variabila agresivitate fizică 0,8 unități, cu 0,4 unități la agresivitatea indirectă, cu 0,7 unități a mediei la negativism, cu 1,0 unități la suspiciune, cu 0,9 unități la agresivitatea verbală și observăm și o diminuare cu 0,7 unități la sentimentul vinei. La agresivitate fizică, suspiciune și agresivitate verbală diferențele sunt statistice semnificative la $p=0,05$

Constatări pentru comparațiile grup experimental/grup de control: diferențele statistice semnificative au fost obținute:

1. Resentiment ($U = 24,00$ $p \leq 0,05$).
2. Ostilitatea indirectă ($U = 10,00$, $p \leq 0,05$).
3. Ostilitate verbală ($U = 25,00$, $p \leq 0,05$).
4. Agresivitatea fizică ($U = 12,00$, $p \leq 0,05$).
5. Agresivitatea indirectă ($U = 11,00$, $p \leq 0,05$).
6. Iritarea ($U = 14,00$, $p \leq 0,05$).
7. Suspiciune ($U = 13,5$, $p \leq 0,05$).
8. Agresivitatea verbală ($U = 16,5$, $p \leq 0,05$).

Reieșind din cele menționate anterior, putem afirma că prin implementarea programului de intervenții am reușit să contribuim la diminuarea violenței, la îmbunătățirea și dezvoltarea autocontrolului în situații de conflict, însușirea comportamentelor de alternativă, precum și învățarea tehnicilor de relaxare în direcția reducerii agitației motorii și psihice.

Preadolescenții din grupul experimental au demonstrat un nivel mai redus în ceea ce privește violența și formele ei de manifestare și anume la agresivitatea fizică, agresivitatea indirectă, iritare, supărare, suspiciune, agresivitate verbal, sentimental vinei, negativism, atentat, suparare, iritare și agresivitate verbală.

Bibliografie

1. Albu E. Manifestari tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenti. Prevenire și terapie. Bucuresti, Editura AramisPrint SRL, 2002.

2. Curic I., Vaetisi V. Inegalitatea de gen: violenta invizibila. Ghid de lucru pentru constientizarea si eliminarea violentei împotriva femeilor. Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2005.
  3. Debarbieux E. La violence en milieu scolaire. Vol. I. Paris, 1996.
  4. Debesse M. Psihologia copilului de la naștere la adolescență. București, 1970.
  5. Diminuarea violenței în sistemul educational: problem și perspective de soluționare. Chișinău, 2012.
  6. Diminuarea comportamentelor agresive la copii: idei-experiențe-bune practice. Chișinău 2015.
  7. Dumitrana M., Nicoleta O. Conflictul în clasă: procedee de abordare. Psihologia conflictului, 2007.
  8. Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educational. Chișinău, 2014.
  9. Michaud Y. La violence. P.U.F. Paris, 1988.
  10. Mitrofan N. Psihologie sociala. Iasi, Editura Polirom, 1996.
  11. Neamtu C. Devianta scolara. Ghid de interventie în cazul problemelor de comportament ale elevilor. Editura Polirom, Iasi, 2003.
  12. Neculau A. Psihologia socială. Aspecte contemporane. Edit. Polirom, Iași, 1996.
  13. Neculau A. Violenta în mediul școlar. Editura Polirom, Iași, 2003.
  14. Popescu – Neveanu P. Dicționar de psihologie. București, Ed. Albatros, 1998.
  15. Racu Ig., Racu Iu. Psihologia dezvoltării. Chișinău, 2014.
  16. Racu Ig. Psihodiagnoza. Teste psihologice. Chișinău 2014.
  17. Salavastru D. Violenta în mediul școlar. Edit. Polirom, Iași, 1998.
  18. Sillamy N. Dictionar de psihologie. Bucuresti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
  19. Șoitu L., Hăvărneanu C. Agresivitatea în școală. Iași, 2001.
- Primit 02.09.2016.